

УДК 304.442

Бойко В.І., к. ф. н.,
Національна академія
керівних кадрів, культури і
мистецтв

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ВІДНОСИНИ В ЕКОНОМІЧНИХ КАТЕГОРІЯХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто складові та принципи соціально-культурних відносин в економічних категоріях життєдіяльності, обґрунтовано їх взаємозв'язок та напрями удосконалення у зв'язку з підвищенням рівня та якості життя населення.

Постановка проблеми. Соціально-культурні відносини розуміються як суспільні відносини з приводу надбання, використання, збереження та відтворення соціально-культурних благ та послуг. Вони проявляються або здійснюються не тільки у сфері соціально-культурної, але й інших видів діяльності. Як предмет вивчення, знаходяться, переважно, у площині наукових досліджень культурології, соціології, мистецтвознавства тощо. Проте як невід'ємна категорія якості та способу життя населення, яка має економічні виміри та індикатори, залишаються дослідженими недостатньо. Вимагають обґрунтування також організаційно-економічні механізми їх здійснення, стратегії розвитку, у т.ч. маркетингові, процеси корпоратизації та капіталізації в управлінні.

Необхідно відзначити, що соціально-культурні відносини в регіональних економічних дослідженнях вивчалися, переважно, у системі соціальної інфраструктури – науки, освіти, охорони здоров'я, соціальних та побутових послуг, фізичної культури та спорту, індустрії відпочинку. Найбільш відомими у цій сфері є роботи В.Куценко, О.Макарової, Л.Чернюк, К.Якуби та інших авторів. Проте ідентифікація соціально-культурних відносин у системі категорій якості життя населення висвітлена недостатньо та потребує додаткових досліджень, особливо в сфері управління та стратегій реалізації певною мірою, як ринкових продуктів.

Метою даного дослідження є визначення ролі та місця соціально-культурних відносин у системі якості життя населення з метою підвищення статусу, значимості, удосконалення інституційного, фінансово-інвестиційного забезпечення та державної підтримки, розробки стратегій розвитку з урахуванням глобальних впливів.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі суспільного розвитку якість життя визначається світовою науково-технічною,

політичною та економічною спільнотою як головний індикатор, який характеризує розвиток країн, держав та націй. Визнання XXI століття значною кількістю міжнародних організацій сторіччям якості обумовлюється тим, що кількісні показники зростання майнового та фінансового стану виходять на другий план в процесах аналізу соціально-економічного розвитку країн та регіонів. Як наслідок, в сучасній науковій думці, зокрема закордонних наукових працях, проблематика якості життя населення визначається як одна з найбільш актуальних, поряд з традиційними фундаментальними питаннями економічного зростання, ресурсокористування, фінансово-економічної стійкості та безпеки, людського капіталу, максимізації прибутку.

При цьому в фокусі наукової проблеми управління якістю життя знаходиться державна соціальна та економічна політика, яка одночасно розглядається і як матеріальне та духовне джерело, і як функція від реально існуючого рівня якості життя населення. Однак навіть у такому розумінні проблеми соціально-культурного розвитку людини не мають пріоритетного визнання. Між тим культура та мистецтво справляють значний вплив на світогляд людей, стандарти споживання і, отже, характер виробництва та інших видів діяльності. Так, масова пропаганда здорового способу життя та мода на нього зумовили стрімкий розвиток відповідної матеріальної діяльності.

Посилення інтересу до культурно-мистецьких надбань цивілізації сприяло розвитку туризму та суміжних галузей у міжнародних масштабах, зростанню зайнятості та добробуту населення. Нарешті, розвиток науково-технічного прогресу призводить до значного підвищення продуктивності праці у галузях матеріального виробництва та збільшення вільного часу, який можна використати для якісного (змістовного) відпочинку та духовного зростання особистості. Це ще раз підвищує значимість гуманізації економічного розвитку та соціально-культурних відносин і, відповідно, категорій у системі якості та способу життя населення.

Актуальність питань якості життя населення в сучасних умовах розвитку економіки України обумовлюється також швидким старінням та зменшенням кількості населення. Навіть з суто технократичної та прагматичної точки зору країна втрачає найбільш цінний та коштовний – людський ресурс, який за існуючих темпів депопуляції, в стратегічній перспективі реально може стати дефіцитом. Виходячи з цього, поряд з самою проблемою життя в Україні, виникає проблема його якості, що у теперішній ситуації, значною мірою визначає не тільки перспективне значення людського потенціалу економіки (кадрового, інтелектуального, організаційного). А взагалі – подальше існування української нації. Як наслідок, цілком можливо визначити якість життя, як провідний орієнтир ефективності та конкурентоспроможності всіх сфер господарювання та видів діяльності. Вона розуміється як індикатор та цільова установка

державного управління розвитком економіки, соціальними та іншими процесами в країні.

Враховуючи те, що проблематика управління якістю життя полягає у вирішенні складного багатофакторного завдання, яке має міждисциплінарний характер, цілком очевидно, що важливим є аналіз процесів розвитку зазначеної концепції в працях вчених різних наукових напрямків протягом тривалого періоду. Такого роду дослідження дають можливість визначити діалектику проблеми управління якістю життя, її фундаментальне підґрунтя, на основі якого відбувається розвиток зазначеного наукового напрямку.

Суспільно-економічний характер досліджуваної проблеми вимагає аналізу фундаментальних передумов та протиріч, які обумовили рух наукової думки в галузі формування концепції якості життя, та, головне, - визначити її перспективну спрямованість і вектори розвитку, а також ті аспекти, які мають специфічний характер та потребують врахування в ході дослідження особливостей управління якістю життя населення України [1].

Концепція якості життя є відносно новим напрямком економічних досліджень, який вперше було окреслено в дещо загальних рисах західною наукою у 60-х роках минулого століття. Вона мала загальнонауковий характер та формувалася на перетині економіки, соціології, політології, теорії держави, сучасних філософських концепцій. На першому етапі досліджень концепція якості життя мала вигляд слабо визначеного напрямку, який розглядався як одна з можливих траєкторій руху суспільного виробництва та устрою при переході від його індустріального укладу до якісно нового (зміст якого, на тому етапі, лише тільки намагалися проектувати та прогнозувати).

Об'єктивною передумовою формування нової економічної концепції у ті часи стали протиріччя в суспільно-економічному розвитку, які полягали у стрімкому зростанні матеріального виробництва і добробуту населення, розвитку масової культури у супроводі з погіршенням стану навколишнього природного середовища та намаганням більшості населення, яке стало більш фінансово спроможним (окрім того, набуло низку громадянських свобод та відчуло рівноправність у більшості сфер суспільного життя), наблизитися до рівня споживання заможних верств населення [2]. Незважаючи на відносно невеликий, у науковому сенсі, вік аналізованої концепції, ті чи інші її аспекти розглядалися в працях класиків економічної думки на різних етапах її розвитку.

Необхідно відзначити, що вперше певне уявлення про якість життя як економічної категорії було сформульовано у працях А. Сміта, Ф. Кене, Д. Рікардо, Ж. Сея, Дж. М. Кейнса, У. Петті, А. Маршалла. В наукових роботах цих авторів розглядалися якісні характеристики такого товару, як праця або робоча сила. При цьому вартість праці або оплата праці найманих робітників (в залежності від застосованого підходу до

визначення) вперше оцінювалася у зв'язку з вартісною оцінкою первинних потреб працівників (робочої сили) та, що головне, - членів їх сімей.

На цьому етапі вперше було визначено актуальність питання підвищення доходів найманих працівників з погляду покращення умов їх життя. Іншим важливим аспектом, який також отримав розвиток, стало дослідження чинників такого негативного соціального явища, як бідність, та аналіз можливостей його подолання. Подальший розвиток сформульованих положень синтезував теорію людського капіталу, в межах якої людина та її суспільно-корисне функціонування лишалися фактором виробництва, який потребує інтенсифікації з метою підвищення його продуктивності.

Окремі аспекти, які стосувалися питання якості життя населення, отримали розвиток в межах трудової теорії вартості, зокрема, в працях К. Маркса. Аналіз питань класової нерівності та чинників, що визначають нерівномірність розподілу продукту суспільної праці в ході привласнення результатів найманої праці власниками капіталу, визначив наявність відмінностей у підходах до визначення умов життя різних класів. Зокрема, якісні характеристики рівня життя більшості населення – найманих працівників, набували економічного змісту, який полягав у відновленні фізичних та моральних втрат робочої сили в ході її застосування у процесі виробництва.

При цьому визначалося, що зростання витрат на робочу силу підпорядковувалися закону граничної корисності. У той же час, якість життя домінуючого, капіталістичного класу, проявлялася у самому процесі привласнення додаткової вартості, сформованої в процесі суспільного виробництва. Традиційно значне місце в системі життєвих цінностей та якості життя соціально-культурні відносини займали у домінуючих класах. Саме панівні верстви населення забезпечували розвиток культури та мистецтв, що підтверджується їх елітарністю. Отже, доступ до соціально-культурних благ та їх відтворення були і залишаються ознакою високої якості життя, свідченням матеріального достатку.

На сучасному етапі розвитку, коли категорія якості життя населення перетворилася на більш практичне поняття та набула утилітарного змісту, який пов'язується з її визначенням у якості стратегічного орієнтиру на національному та наднаціональному рівнях, концептуальні основи, які опосередковують аналізовану категорію, окреслюють коло вельми осяжних питань, що у сукупності обумовлюють проблематику людського розвитку. Саме з цим принципом було сформульовано ключовий індикатор рівня розвитку націй, запропонований ООН. Таким чином, якість життя отримала конкретні складові, які використовуються в ході її визначення: здоров'я населення, тривалість життя, рівень освіти, продуктивність виробництва та суспільної праці в країні.

Таким чином, дослідження якості життя в кінці ХХ століття вийшло на перший план у більшості розвинених країн (Канада, Великобританія, Швеція). Основним інструментом регулювання якості життя визнано соціальну політику, яка є системою завдань, цілей, принципів методів, інститутів і пріоритетів розвитку відносин, за допомогою яких забезпечується належна якість рівня життя. При цьому, сучасна держава може стійко розвиватися тільки за умови, якщо її економічна політика спрямована на поліпшення рівня якості життя громадян, розширення їх можливостей формувати власне майбутнє.

Для цього необхідно не тільки збільшувати доходи, а й поліпшувати багато інших компонентів рівня і якості життя населення, а саме: створювати реальну рівність для здобуття освіти і працевлаштування; забезпечувати високий рівень медичного обслуговування; якісне харчування, доступ до культурно-мистецького надбання тощо. До цього також необхідно додати екологічну чистоту і сталість навколишнього середовища, в якому живе людина.

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку, зміст категорії якості життя населення включає, таким чином, не тільки споживчі блага і умови праці, але також ступінь розвитку сфери обслуговування. Якість життя повинна розглядатися як постійно еволюціонуюча категорія, що наповнюється різним змістом залежно від соціальних ідеалів того або іншого суспільства, спільноти, історичного періоду часу, підходів до визначення сутності, рівня культури тощо [3].

Вивчення різних підходів до визначення сутності категорії якості життя населення дозволяє зробити висновок, з одного боку, про неможливість вироблення єдиного, раз і назавжди встановленого підходу до його формулювання, а з іншого – про те, що управління розвитком держави і регіонів потребує визначення такого чіткого формулювання. На нашу думку, потрібна система індикаторів та критеріїв, нормативних показників, які можна виміряти кількісно та розглядати як інструменти управління та регулювання. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що, незважаючи на порівняно нетривалу історію розвитку концепції управління якістю життя населення, вона сформувалася та отримала широке розповсюдження в значній кількості країн світу (а також на рівні великих національних об'єднань, у т.ч. ООН, ЄС тощо), при цьому країн – переважно високорозвинених.

Висновки. Еволюція та процеси розвитку підходів до визначення змісту категорії якості життя, процесів управління нею та передумов актуалізації цього питання в практичній сфері, визначають залежність змісту та економічної сутності якості життя як об'єкту державного управління економікою та суспільної дискусії від значної кількості суспільно-політичних і соціально-економічних чинників. Важливим є те, що у сучасних умовах розуміння якості життя пов'язане, значною мірою, із

діяльнішим підходом до її тлумачення, що обумовлюється встановленням чіткого зв'язку між якістю життя та продуктивністю, інноваційністю, творчістю праці більшої частки населення. В такому розумінні все більше значення у системі категорій якості життя займають соціальні чинники, у т.ч. соціально-культурні.

Список використаних джерел

1. Гончаренко О.О. Теоретичні аспекти основних характеристик поняття «трудоий потенціал» / О.О. Гончаренко // Вісник економічної науки. – 2010. - Вип.7 (27).- Ч.2. – С. 22-27.
2. Сергеева Л.Н. Анализ международного опыта определения показателя «качество жизни» / Л.Н Сергеева, Е.А. Теряник // Бизнесинформ. – 2009. - №6. – С. 11-17.
3. Швець В.Я. Економіко-екологічний стан як індикатор рівня якості життя населення / В.Я. Швець, Е.В. Роздобудько // Академічний огляд. – 2009. - №1. – С. 48-54.

УДК 338.24

Антошкін В.К.

Бердянський університет
бізнесу і права

МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто критерії та методика оцінки економічної безпеки регіонів України.

Постановка проблеми. На сучасному етапі життєдіяльності світова спільнота підтвердила вплив різноманіття негативних процесів, що торкнулися господарсько-виробничого комплексу та соціальної сфери, що негативно впливає на добробут народонаселення. Забезпечення безпечного розвитку на світовому рівні вимагає вирішення низки глобальних проблем, перелік яких не є вичерпним: виснаження природних ресурсів, економічна відсталість окремих регіонів; депопуляція населення, посилення соціальної диференціації, загострення міжнаціональних конфліктів. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають як питання формування механізму стійкого функціонування світового господарства, так і зміцнення